

ignorant, som föraktar nationalekonomiskt tänkande. Appelbaum (s. 323): "The administration pushed a tax cut through Congress without bothering to present a formal analysis. Regulations were set aside without any attempt to analyze the costs or benefits." Bar-net åkte ut med badvattnet.

REFERENSER

- Atkinson, A. B., Piketty, T. & Saez, E., 2011. "Top Incomes in the Long Run of History", *Journal of Economic Literature*, 49(1), 3-71.
- Carlson, B., 1990. *Den amerikanska avregleringsvägen*. Stockholm: SNS Förlag.
- McCraw, T., 1984. *Prophets of Regulation*. Cambridge: Belknap Press.

Benny Carlson är professor emeritus vid Ekonomisk-historiska institutionen, Ekonomihögskolan vid Lunds universitet.
E-post: benny.carlson@ekh.lu.se

Karlsson, Klas-Göran, 2019. *Det moderna trettioåriga kriget. Europa 1914-1945*. Stockholm: Natur & Kultur.

Anmälan av Thomas Hörberg

I Akademibokhandelns närbelägna filial till-handahålls 82 titlar under rubriken Historia. 20 av dessa rör perioden 1914-1945. Även om konkurrensen således är stenhård i den nischen står sig Klas-Göran Karlssons bok *Det moderna trettioåriga kriget. Europa 1914-1945* mycket väl. Boken är läsvärd och bra, inte minst i det att den utgör en problematiserande och i positiv mening problematisk framställning. Boken igenom utvecklar författaren en rad aspekter på vad historia

är, på vårt förhållningssätt till historia och på utvalda företeelser. Huvudelementen i titeln är då delvis styrande.¹ Av naturliga skäl blir de därför också centrala för följande synpunkter.

I förordet säger författaren programmatiskt och ödmjukt: "Alla historiska bokslut är provisoriska, så ock denna bok." Det kan vara bra att ha denna varudeklaration i bak-huvudet. Det är summeringen som är det centrala, inte "de löpande transaktionerna". Många av dessa är ju bekanta för flertalet läsare. Att bokslutet är interimistiskt säger något om författarens, av Popper inspirerade, förhållningssätt.

Bokens huvudtitel är *Det moderna trettioåriga kriget*. Modern har i sammanhanget olika funktioner. En är att markera att det funnits ett tidigare 30-årigt krig, som man vill relatera till. 1600-talets 30-åriga krig är bekant för de flesta, vilket skapar nyfikenhet hos läsaren. Författaren gör ett antal jämförelser mellan krigen på 1600- respektive 1900-talet, vilka han betecknar som "givande". Mot detta finns inget att invända, och parallellerna har sitt intresse. Avslutningsvis konstaterar han i den delen: "Men det är inte min avsikt att analysera förbindelserna mellan dessa båda perioder av långvarigt krig. Snarare vill jag ...". Därmed har han i allt väsentligt lämnat 1600-talet bakom sig. Risken med detta tillvägagångssätt är dock att jämförelsen huvudsakligen blir ett stilistiskt grepp, vilket också på ett något diskutabelt sätt styrt såväl periodindelningen som urvalet i det följande.

Är man verkligen ute efter att jämföra krig under historiska 30-årsperioder² kunde man välja andra jämförelseobjekt. Ta exempelvis "det stora kriget i mitten av 1700-talet" som 1763 slutar med frederna efter Sjuårskriget. Man får då en annan 30-årsperiod full av krig mellan den europeiska kontinentens alla

1 Som Carr påpekar (1965: 66) är indelningen av historien i perioder och geografiska områden inte given utan en hypotes.

2 Att låta perioder vara lika långa kallas isokron periodisering. Aspekter på detta diskuteras av Odén (1976: 170), som också behandlar historiska periodiseringars form och kriterier för periodisering.

stormakter.³ Sjuårskriget uppfyller för övrigt också rimliga definitioner på ett världskrig. Det utspelades i alla då betydelsefulla världsdelar och på världshaven. Med verkan in i vår tid kastade det om maktförhållandena i delar av Europa, Nordamerika, Västindien, Afrika, Indien och annorstädes.

Om man, i motsats till vad författaren gör, valde dessa 1700-talskrig som referensobjekt borde det rimligen leda till att andra aspekter på 1900-talskrigen gavs större uppmärksamhet. Möjligen kan man hävda att året 1759, William Pitts *annus mirabilis*, är den peripeti i världshistorien som gör att vi idag lever i en anglo-saxiskt präglad värld.⁴ Detta är exempel på en tung trend som kunde följts upp. Visst finns det ett globalt perspektiv i Karlssons bok, men det ges begränsat utrymme. Om första världskriget sägs att "[d]et var i stor utsträckning ett europeiskt krig" (s. 48). I avsnittet "Från Europa till världen" ges en rad argument för den inställningen. Om man ser till mark- och luftstriderna (men knappast sjökriget) var det onekligen så. Ser man till de politiska, samhälleliga och kulturella konsekvenserna kan man argumentera för att saken ställer sig annorlunda.

Det är naturligtvis legitimt att skriva en bok om Europa 1914-1945, och det finns starkare argument än parallellen med 1600-talets 30-åriga krig för att göra en sådan avgränsning i rummet. Ett sådant ligger i författarens ambition att belysa kopplingarna mellan de båda världskrigen, vilka i stor utsträckning

var relaterade just till Europa. Därav följer att en europeisk tyngdpunkt är nödvändig. Problemet blir då att hantera beroendena mellan Europa och omvärlden.

När man punktvis tar fram omvärldsaspekter är risken att man missar något väsentligt, men det händer också att författaren ber om ursäkt för att han lägger in texter om omvärlden. "Ett avsnitt om Japan kan tyckas märkligt i en bok om Europa 1914-1945." säger han (s. 184). I avsnittet tas bl.a. upp den mot Sovjetunionen riktade anti-Komintern-pakten med Tyskland (1936). Däremot utelämnas slaget vid Chalchin-Gol, som var i sin slutfas när Tyskland anföll Polen den 1 september 1939, och icke-angreppspakten mellan Japan och Sovjetunionen 1941, händelser som i praktiken möjliggjorde för Stalin att sänka garden i öst och föra över resurser därifrån till kampen mot Hitler, möjligen med avgörande marginalnytta.

Det blir ofta en delikat balansgång mellan vad som skall och inte skall tas upp. Författaren skiljer sig dock väl från den uppgiften. Karlsson påpekar att hans avgränsning i rumtiden – Europa 1914-1945 – inte är unik.⁵ Ett eget bidrag är dock, säger han, "[a]tt benämna kriget för det *moderna* trettioåriga kriget" (s. 18).⁶ Det kan finnas skäl att göra så.

Ett avsnitt ägnas uttalat åt modernitet, men temat modernitet genomsyrar hela boken. Termer som modernitet, "det modernistiska kriget" och liknande används dock med varierande betydelse.⁷ Man får då först

3 Det finns gott om krig att välja på vid den här tiden och beteckningarna på samma krig kan variera beroende på vilken nations perspektiv som anläggs. Palmer (1963: 219) talar sammanfattningsvis om "Det stora kriget i mitten av 1700-talet". Vill man få ihop 30 år kan följande krig nämnas: Polska tronföljdskriget (1733-1738), Första schlesiska kriget (1740-1742), Österrikiska tronföljdskriget (1740-1748), Andra schlesiska kriget (1744-1745) och Sjuårskriget (1756-1763). Sveriges bidrag till Sjuårskriget kallas vanligen Pommerska kriget (1757-1762).

4 Det är i alla fall en tes i McLynn 2005.

5 Själv gjorde han kopplingen mellan de båda världskrigen redan 2014 i sin läsvärda bok *Urkatastrofen*.

6 I den följande diskussionen bortses från att författaren behöver ett verktyg för att skilja 1600-talets 30-åriga krig från 1900-talets och att ordet modern också har den funktionen.

7 I avsaknad av en definition kan man notera trivialbetydelsen av ordet "modern". I *Svenska Akademiens ordbok* (SAOB; 1945) ges förklaringen "som tillhör nutiden". I akademiens *Svensk ordbok* (2009) sägs "som hänger samman med nutiden med vag gräns bakåt; ofta i fråga om tiden fr.o.m. den industriella revolutionen el. det demokratiska genombrottet".

konstatera att boken handlar förhållandevis lite om militärt nya aspekter av kriget. Det moderna som lyfts fram är därför inte spektakulära saker såsom stridsgas, ballistiska robotar, jetflygplan och atombomber – företeelser med genombrott under perioden 1914–1945 och då modernerna i en mening.

Man får istället konstatera att boken rör samhällliga förhållanden i stort inför, under och (när det gäller första världskriget) efter kriget. Förändringsprocesser står i centrum. Tillspetsat kan man t.o.m. säga att den handlar om "det europeiska samhällets" historia under "1900-talets inbördeskrig". Vid skildringen förefaller moderniteten då ha utgjort ett urvalsinstrument, och detta har skett på två sätt. Dels har det som var nytt i förhållande till föregående period lyfts fram; dels har framträdande företeelser under kriget av betydelse inför framtiden behandlats.⁸ "Modern" får med detta sätt att resonera två betydelser: modern i meningen nytillkommen och modern i meningen dynamisk. Förhåller det sig på detta sätt kan det vara rimligt att tala om "det moderna trettioåriga kriget". Att författaren gått till väga på antytt sätt är dock bara en förmodan.

Redan av bokens titel framgår att avgränsningen i rumtiden inte är den konventionella. Tid är en svärfångad företeelse, och framförallt filosofer och fysiker har lagt ned mycken möda på att belysa dess natur. Av uppenbara skäl är frågor rörande tid väsentliga också inom historieämnet. För historikern är det dock så, att det centrala inte är tidsbegreppet per se utan frågor om hur en epok skall avgränsas från en annan. Hur sådant hanteras är ofta styrande för metodtillämpning, tolkning m.m.

Som Karlsson själv framhåller har det förekommit tidigare att 1900-talets två stora

krig behandlats som ett. Både De Gaulle och Churchill hade det synsättet. Även vissa forskare betraktade tidigt saken så. Vilka årtal som ansetts gränssättande har dock varierat. Kershaw anger perioden 1914–1949, vilket innebär att slutgränsen sätts ungefär vid övergången till det kalla kriget. Hobsbawm går längre och anger slutåret till 1991, året för Sovjetunionens upplösning och det kalla krigets slut.

Karlssons kronologiska sammanfattning (s. 11 ff.) är mycket precis: inledning den 28 juni 1914 (skotten i Sarajevo) och avslutning den 8 maj 1945 (Tysklands kapitulation). Därmed får han en period som är så nära 30 år som man med rimlighet kan komma. Samtidigt är detta en markering att han studerar ett europeiskt krig – inte något världskrig, för det fortsätter ett tag till i Asien.⁹

Det moderna 30-åriga kriget handlar överhuvudtaget väldigt lite om krig i meningen den militära delen av väpnade konflikter. Även om exempelvis kapitlet "Slutfaserna: världskriget i repris" rör striderna är det faktiskt inte helt lätt att i boken följa världskrigens militära förlopp. Snarast är det så att det är de allmänna, samhällliga konsekvenserna av kriget som står i fokus, och dessa skildras bl.a. genom att långa trender fångas upp. Författaren lyfter fram mönster som ofta inte var synliga för samtiden.

Betydande intresse ägnas åt första världskrigets freder och följder. Läsaren hade gärna sett att något motsvarande gjorts beträffande andra världskriget. Vän av ordning kan då påpeka, att ingen fred med Tyskland ingicks efter det kriget.¹⁰ Den allmänna uppfattningen bland "folk i branschen" torde dock vara att Helsingfors-processen funktionellt utgjorde den avgörande fredsförhandlingen och att dess resultat är ett utvidgat

8 Se exempelvis s. 196 f. jämfört med s. 285.

9 En förskjutning från det europeiska till det globala görs dock på s. 274, där det sägs att "[d]en 6 eller 9 augusti 1945 är lämpliga kronologiska slutpunkter för 1900-talets trettioåriga krig, och för denna bok."

10 Parisfreden i februari 1947 avsåg ett antal av de förlorande staterna, inte Tyskland. Även andra freder hade ingåtts, t.ex. mellanfreden i Moskva.

fredsavtal för hela Europa.¹¹ Här finns således – analytiskt sett – en tänkbar slutpunkt för 1900-talets krigsperiod.

Det är dock något annat – östblockets upplösning och Sovjetunionens kollaps – som är det senare 1900-talets stora brytpunkt. Händelserna 1914 innebar en ruptur. Detsamma gjorde händelserna 1991. Vad som hände däremellan får – i perspektiv – närmast betraktas som kontinuerliga förändringar. Accepteras det synsättet kan man inte längre tala om ”det moderna 30-åriga kriget”. Men är inte ”77-årskriget” en väl så anslående benämning?

Enligt en vanlig uppfattning ligger historieämnets nimbus i källbehandling och syntes, vilket är något eftersträvansvärt och upphöjt. I det här aktuella verket är det svårt att bilda sig en uppfattning om det bakomliggande materialet. Med få undantag avser noterna i boken direktcitater. Det är långt till den weibullska traditionen, där fotnoterna slingrar sig utefter sidornas nederdel likt en välmående pytonorm.¹² När man i boken på några ställen anar skönhetsfläckar¹³ kan man inte gå tillbaka till det material som Karlsson baserar sin framställning på. Invändningen är dock inte specifik för denna bok, och källbehandlingen av stora material är besvärlig. Emellertid måste man beakta att god vetenskap kännetecknas av kumulering, och att denna försvåras när man inte kan bedöma vilken grund tankebyggnaden vilar på.¹⁴

Som nämnts betecknar Karlsson sitt verk som ett historiskt ”bokslut”, kanske för att slippa det värdeladdade ordet syntes. Som statsvetare har man respekt för historikerens förmåga att hantera omfattande material.

Karlssons bok är ett argument för att denna uppfattning är välgrundad. Boken utgör en god syntes i det att den visar på och klarlägger stora sammanhang.¹⁵

I sista delen av boken förskjuts emellertid perspektivet. ”Det moderna trettioåriga kriget” blir då främst en exempelsamling. I centrum för diskussionen står då företeelser som historiska lärdomar och liknande.¹⁶ Resonemangen, som i mycket får uppfattas som författarens credo, är intressanta. Detta beror delvis på att de ibland är kontroversiella och väcker diskussionslusta hos engagerade läsare.

Den som inte är intresserad av metodologiska spetsfundigheter utan, likt von Ranke, vill veta ”wie es eigentlich gewesen war” behöver dock inte oro sig. Många uppskattar säkert att Öst- och Centraleuropa får sin rättmätiga uppmärksamhet. Andra kanske fastnar för intressanta resonemang i enskilda kapitel. ”Kampen om kulturen” kan vara ett sådant. Det finns något för de flesta i denna framställning, vilken är både bildande och fängslande och rör ”det historiskt betydelsefulla”.

En författare som likt Klas-Göran Karlsson inleder med Popper och som avslutningsvis återvänder till densamme är alltid värd att läsa.

REFERENSER

- Axess TV, *Veckans bok*, sänd 191008, <https://www.axess.se/tv/vodplayer.aspx?vod=11644>
- Carr, E. H., 1965. *Vad är historia?* Stockholm: Prisma.
- Hobsbawn, Eric, 1994. *The Age of Extremes 1914–1991*. London: Michael Joseph.

11 Det institutionella ramverket till detta är OSSE (i en tidigare inkarnation benämnt ESK).

12 Man kan gå längre åt andra hållet. Harald Hjärne lär i ett verk haft blott en not, som löd: ”Framställningen bygger på källorna och litteraturen”.

13 Det finns alltid ett stålblankt romarcitat att tillgå. För denna typ av verk gäller: Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus, verum operi longo fas est obrepere somnum. (Själv blir jag illa till mods, när han slumrar, den gode Homeros. Men i ett verk av sådan längd är det mänskligt att somna.)

14 Problematiken berörs på s. 21.

15 Jfr Wittgensteins uppfattning (Tractatus 4.112) att ”Ett filosofiskt verk består huvudsakligen i klarlägganden”.

16 Se intervjun i Axess-TV.

- Karlsson, Klas-Göran, 2019. *Det moderna tretioåriga kriget. Europa 1914-1945*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Kershaw, Ian, 2016. *To Hell and Back. Europe 1914-1949*. New York: Penguin Books.
- McLynn, Frank, 2005. *1759; The Year Britain Became Master of the World*. New York: Atlantic Monthly Press.
- Odén, Birgitta, 1976. "Periodiseringsproblem", i *Historisk förändring. Föredrag från Nordiska fackkonferansen för historisk metodlära på Örenäs i Skåne 15-19 juni 1975*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Palmer, R. R., 1963. *Nya tidens världshistoria 1*. Stockholm: Svenska bokförlaget/Norstedts.
- Thomas Hörberg är fil. dr i statsvetenskap (Lunds universitet).
E-post: th.horberg@gmail.com

Linton, Magnus, 2019. *Text & Stil. Om konsten att berätta med vetenskap*. Stockholm: Natur & Kultur.

Anmälan av Bo Isenberg

Vetenskapens specialisering är en exemplarisk form av modernitetens differentieringar *ad infinitum*. Den innebär att vi vet långt mer än någon tidigare epok, och att vi gör det på en mängd olika sätt, men detta "vi" sammanfaller aldrig med ett "jag".

Vetenskap: en beständig obeständighet, en permanent, komplex, accelererande transformation, ett slags egendynamik som drar med sig, driver framför sig motiveringar, legitimeringar, tillämpningar. En kraft som undergräver och omöjliggör varje totalitet och homogenitet. Ofta är den disruptiv, eller revolutionär, en "evolverande evolution" (Norbert Bolz) som manifesterar och underkastar sig vad Max Weber förstod som dess öde, mål och mening.

Samtidigt känner förstås var och en vetenskapare till också en annan verklighet.

Vardagen är mest konventionell och standardiserad, teorierna och metoderna upprepas, resultaten känner vi innan problemen formulerats, positioneringarna på seminarierna befästs. Det är inte muntert.

Magnus Linton har skrivit en väldigt bra bok om hur det är att skriva utifrån dessa villkor, vad man kan göra, bör göra, liksom om vad man inte bör eller måste göra. Och inte nog med det – i allt väsentligt skriver Linton själv utifrån dessa variabla, differentierade, obeständiga villkor, också om han här kan ta sig friheter som vetenskapare inte skulle göra, av konvention, ängslighet eller förslagenhet. Det är en rik bok, lite lös i konturerna, som den bör och måste vara, en balansakt mellan å ena sidan kontinuitet och enhetlighet och å andra sidan faktumet att vetenskapen, eller mer generellt sakliga framställningar, är och måste vara av väldigt olika slag. Jag intalar mig att det är en bok för alla som inte råkar vara genier eller åtminstone virtuoser, eller för sådana som frivilligt eller ofrivilligt låter sig kommodifieras på den vetenskapliga marknaden, men också för dem vilkas främsta ambition består i att skriva konformt med peer-reviewtidskrifternas ändlösa manualer och sedan hamna på deras listor över tillförlitliga, kostnadseffektiva underleverantörer – sådana behövs om trettio tusen tidskrifter skall publicera tre miljoner artiklar årligen. Kort sagt, en bok som menar att textens gestalt uttrycker ansvar, bryderi, mening och frihet, som inser att sönderdelningen i tanke och form åtminstone i vissa sammanhang bara är en chimär, en destruktiv chimär.

Linton är erfaren. Han har arbetat med texter av olika slag i olika miljöer. Han återkommer på dagstidningarnas kultursidor, har varit redaktör på *Arena* och *Arbetaren* och skrivit böcker om kokainproducenter i Latinamerika, knarket i Sverige, extremhögers och veganismens världsbilder. Som genre placerar de sig nära delar av kultur- och samhällsvetenskaperna. Det handlar om den välreserchade eller "kunskapsmättade" essän och nästan om den vetenskapliga essän